



STUDIJE

# PSIHOLOŠKA I ANTROPOLOŠKA POLAZIŠTA EUHARISTIJE

Valter Dermota

## U V O D

### 1. Određenje pitanja

Euharistija obuhvaća četiri područja značajna za kršćanski život, za koja kateheza mora osposobiti kršćanina: Euharistija kao žrtva (sv. misa), Euharistija kao stvarna hrana i piće za nadnaravni život (pričest), Euharistija kao stvarna prisutnost Isusa Krista u Presvetom sakramentu (Isus Krist živi gost u našim crkvama), i Euharistija kao osobni susret vjernika s Isusom Kristom – Bogom i čovjekom.

U želji da se približe evangeličkim kršćanima, neki katolici danas naglašavaju ekumenski vid koji ima oslonac na Isusovim riječima: „Gdje su dvojica ili trojica sabrana radi mene, tu sam ja među njima” (Mt 18,20). Drugi, pak, u želji da izgrade župnu ili kakvu drugu zajednicu, naglašavaju agape i zajedničko „lomljenje kruha”, tj. zajednički vid (Dap 2,42; 4,32–35). To su, dakako, hvalevrijedni poticaji, ali zbog izuzetnog značenja prvih četiriju vidova, mi ćemo se ipak usredotočiti na njih.

Budući da je danas u središtu pažnje čovjekov osobni rast, to ćemo među četiri spomenuta vida posebno naglasiti osobni susret vjernika-kršćanina sa svojim učiteljem i uzorom Isusom Kristom.

### 2. Antropološki vid

Antropologija (anthropos – čovjek; logia – nauka, znanost) je nauka o čovjeku i time antropološki vid čovjeka nije, kako je to predložio Habermas, svota ili skup svih znanstvenih podataka o čovjeku koje su sabrale različite nauke, nego samostalna znanost o onim činjenicama po kojima se čovjek razlikuje od nežive prirode i drugih bića, npr. kamenja, biljaka i životinja. Takve činjenice su među ostalim uspravan hod (Herder), strah (Kierkegaard), rad (Marx), postavljanje pitanja (Lowith), apstraktno mišljenje (Jonas), svetkovanje (Bollnow), sram, sposobnost učenja itd., koje omogućuju odgovor na pitanje kakvo mora biti biće, koje je sposobno obavljati takve funkcije (M. Landmann, Antropologie u Das Neue Lexikon der Pädagogik, Herder 1970, I, str. 53)..

Nauka o čovjeku bila je do 19. stoljeća područje teologije i metafizike-filozofije. No, kad je Darwin (1809–1882) pokazao da se i čovjeka može obrađivati deskriptivno ili pozitivistički, tad se stvorilo mnogo takozvanih pozitivističkih nauka, kao što su paleontologija, humana biologija, genetika, psihologija, medicina i sociologija. Dogodilo se, da su te nauke u želji da prikupe što više podataka o čovjeku, zaboravile na „čovjeka” ili pod gomilom podata-

ka o čovjeku sakrile „čovjeka” i time onemogućile da u čovjeku prepoznamo ono, što je ljudski važno. Zbog toga je u „prazan prostor”, kako kaže filozof O. Marquard, „među teologiju i metafiziku i prirodne nauke o čovjeku uskočila antropologija, koja želi objasniti, što u čovjeku ima ljudskog i što samim prirodoslovnim naukama nije dostupno. Stoljeće „nepoznavanja čovjeka i onog što je za čovjeka najvažnije”, prekinula su trojica znanstvenika: H. Plessner, A. Gehlen i posebno Max Scheler (1874–1928) (*Die Stellung des Menschen in Kosmos*, 1926.) s ustanovljenjem antropologije.

Zanimanje za čovjeka – to je antropološki vid – u povijesti kulture mijenja se sa stvarnim ili realističnim (*res – stvar, riječ*), tj. kozmološkim vidom. Do preusmjerenja zanimanja od stvari – predmeta – kozmosa prema čovjeku prvi je put došlo sa Sokratom (469–399. pr. Kr.), a kasnije u obrnutom pravcu, od čovjeka prema svijetu, u doba renesanse u 15. stoljeću. S Maxom Schelerom se u 20-im godinama ovog stoljeća ponovo okrenulo od svijeta prema čovjeku. „Ovdje se ne radi”, kako kaže Leo Scheffczyk, „o teoretskom objašnjavanju osnovnih ljudskih problema, nego o praktičnom ovladavanju životnih situacija” (Leo Scheffczyk, *Zur Frage der Integration von Humanwissenschaften und Theologie*, u *Forum Katholische Theologie*, 4/1985, str. 304).

Vidovi, kojima se suvremena antropologija posebno bavi jesu čovjekova sloboda i čovjek kao osoba. Zanimanje za ta dva pitanja je u prvom planu međunarodnih susreta političara, simpozija na svjetskoj razini i središte suvremenog povijesnog događanja. I upravo to je predmet našeg razmišljanja.

S kulturno-povijesnog gledišta, antropološki vid je „nasljednik” teološko-filozofsko-metafizičkog vida, koji je baš zbog Kantova agnosticizma zavladao u naukama o čovjeku te je trebalo čitavo stoljeće, prije nego se ispunio „prazan prostor” koji je nastao između teologije–metafizike i prirodoslovnih znanosti o čovjeku.

Kad već govorimo o psihološkom i sociološkom vidu, ne smijemo zaboraviti da su ta dva vida nekakav kulturno-povijesni „ostatak” iz

prošlog stoljeća, kad još nije bilo antropologije i kad su antropologiju više ili manje uspješno nadomještale te dvije nauke o čovjeku.

Ako već govorimo o sociološkim i psihološkim vidovima ili pretpostavkama, onda valja reći da je to mnogo niža znanstvena kategorija ili stupanj, nego ako govorimo o antropologiji. Prosljed znanstvenog rasporeda i osvjetljenja ljudske egzistencije bio bi dakle slijedeći: najviše i pravo osvjetljenje daje teologija, potom dođe metafizika odnosno filozofija, zatim antropologija i tek na kraju psihologija i sociologija. Svakako, psihologija i sociologija ne mogu reći posljednju riječ o glavnom pitanju ljudske egzistencije, tj. o smislu života, a to je središnje pitanje.

### *Primjer neuzimanja u obzir antropoloških dostignuća*

Da bih osvijetlio „antropološki vid u odnosu prema psihološkom, sociološkom, fiziološkom, medicinskom i drugim vidovima, spomenut ću primjer Anneliese Michel.

Anneliese Michel rođena je 21. rujna 1952. kao najstarija kći Josefa i Anne Michel u dobroj i imućnoj obitelji (bilo je četvero djece), koja je živjela u Klikenbergu blizu Aschaffenburga u biskupiji Würzburg. Bila je natprosječno nadarena. S odličnim uspjehom završila je osnovnu školu, gimnaziju i pedagošku akademiju. Bila je bolešljiva i neko se vrijeme liječila u sanatoriju za tuberkulozne. Umrla je u strašnim okolnostima 1. srpnja 1976, u 24. godini.

Već u gimnaziji u Aschaffenburgu počela je doživljavati strahoviti užas i strah: kao da se nalazi u nekoj jami iz koje put vodi ravno u pakao, i iz koje se nikako ne može osloboditi. Liječnici su je proglasili epileptičarkom, iako nije imala nikakvih znakova epilepsije te su je liječili silno jakim lijekovima kao tegretal, centropil i aolept, koji djeluju na obnovu ćelija, posebno na živčani sustav.

Kad ništa od toga nije pomoglo, neki je psihijatar ustanovio: „Vi morate k isusovcima”, što znači, „opsjednuti ste i iz vas moraju istjerati đavla”. Za druge liječnike to nije bilo prihvatljivo. Liječili su je i dalje spomenutim jakim lijekovima.

Župnik Alt se ojunao i s dopuštanjem Annelieseine obitelji zamolio biskupski ordinarijat dozvolu za egzorcizam. Biskup Štangl je po savjetu svoga generalnog vikara, koji nije vjerovao u mogućnost opsjednuća i postojanja đavla, najprije odbio dati dozvolu, a kasnije na ponovnu molbu pristao. Djevojci je bivalo sve gore. Istodobno su je liječili od epilepsije i egzorcizmima izgonili iz nje đavla. Strašno je trpjela, a događale su se i nevjerojatne stvari. Sve je bilo snimano na magnetofonske vrpce. Nakon dvogodišnjeg, možemo reći neljudskog trpljenja i mučenja Anneliese je umrla 1. srpnja 1976.

Njemačko pravosuđe i njemački liječnički gremij pokrenuli su tada sudski postupak protiv Anneliesenog oca i majke, protiv župnika Alta, koji je dopustio egzorcizam i protiv p. Renza, koji je izvodio egzorcizam. Svaki od njih osuđen je na šest mjeseci zatvora zbog „nemarnosti” što je vodila u smrt. Budući da se proširio glas da Anneliesino tijelo nije istrunulo, poduzeli su ekshumaciju i tijelo proglasili istrunutim. Ipak, osim pravnika i liječnika, nikome nisu dopustili da vide tijelo. Tako su ljudi uvjereni, da je tijelo ostalo neistrunuto, iako su „više sile” zbog neispravnog, kako pravnog tako i medicinskog postupka, htjele sve izbrisati.

Na kraju sudskog procesa 1978, njemačka je televizija prikazala „Aschaffenburgski proces” pred 40 milijuna gledalaca, a časopisi iz cijelog svijeta uvelike su se raspisali o cijeloj stvari.

Profesorica antropologije na Denisonovu sveučilištu u Ohio, SAD, dr Felicitas D. Goodman, nekatolkinja njemačkog porijekla, pročitala je obavijest u Newsweeku i odmah odletjela u Aschaffenburg, sakupila gradivo, zapisnike i magnetofonske snimke te razgovarala sa svima pogođenima i svjedocima. Nakon temeljitog studija napisala je knjigu „The Exorcism of Anneliese Michel” i sama je prevela na njemački pod naslovom „Anneliese Michel und ihre Dämonen” („Anneliese Michel i njezini demoni). Tu je pokazala: 1) opsjednutost od zlog duha općeljudska je ili antropološka činjenica koju i danas ustanovljujemo kod svih vjeroispovijesti na svim kulturnim razinama; Anneliese Michel je bila opsjednuta; 2) iako nije bovala od epilepsije, liječnici su je liječili od epi-

studije

lepsije i davali joj vrlo teške lijekove u uvjerenju da je opsjednutost nemoguća; 3) Anneliese Michel umrla je zbog otrovanja od tegretala, centropila i aolepta; 4) juristi, koji su izrekli presudu i liječnici koji su liječili pacijenticu, morali bi usvojiti dostignuća antropologije, a ne samo vjerovati psihologiji, sociologiji, fiziologiji i drugim sličnim znanostima; 5) pred sud bi morali izvesti liječnike koji su je liječili od bolesti koju nije imala; 6) kad je Felicitas D. Goodman u Münchenu sazvala konferenciju za novinare, na koju je još posebno pozvala sve urednike časopisa koji su pisali o aschaffenburgskom procesu te ih je prije konferencije još jednom sve po redu pozvala telefonom, došao je samo zastupnik Münchenskog crkvenog glasila; ostali se nisu htjeli „poučiti o istini” nego su ustrajali u svojim neutemeljenim tvrdnjama. (usp. Georg Siegmund, Von Wemding nach Klingenberg, Stein am Rhein, 1985, str. 120–145).

### 3. Polazište

Pod naslovom „O prvom pristupu sakramentima pokore i euharistije”, koji je kao dodatak „Općem katehetskom direktoriju” (OKD), godine 1971, izdala Kongregacija za kler, a potpisao papa Pavao VI, i koji potvrđuje dekret pape Pia X od 8. kolovoza 1910, „Quam singulari”, kaže: „Čini se da je doba, u kojem se počinju primati sakramenti pokore i pričesti, ono, koje crkveni dokumenti nazivaju „doba razuma” ili „doba rasuđivanja”. To doba, bilo za pričest, bilo za ispovijed jest tada kad dijete počne razumijevati, a to je oko sedme godine, malo prije ili malo poslije. U toj dobi dijete je dužno primiti pričest i ispovijediti se”.

Pio X detaljnije određuje zakon IV lateranskog općeg sabora iz godine 1215, o obvezatnosti uskrzne pričesti, koji kaže: „Kad djeca dođu k razumu, moraju prvi put primiti uskrсну pričest.” Izraz „anni discretionis” ili „godine razlikovanja”, godine 1910, protegnuli su na 14. godinu. Pio X je na temelju crkvene tradicije odredio kao vrijeme prve ispovijedi i prve pričesti navršenu sedmu godinu.

Što znače izrazi „doći k razumu”, „doba rasuđivanja”, govori nam katehetski stručnjak M.

Gatterer: „Dijete mora biti sposobno razlikovati između nebeske i zemaljske hrane, primjereno svojoj starosti mora znati potrebne istine za spasenje te imati primjereno svojoj starosti, pobožnost prema Isusu Kristu. O tim uvjetima prosuđuju djetetovi roditelji ili njihovi zamjenici, ispovjednici i svećenici. Župnici moraju budno paziti da djecu, koja su stekla dob rasuđivanja, ne gledajući na starost, pripreme za primitak tih sakramenata.” Odluke tog dekreta bile su prihvaćene u CIC (Zakonik crkvenog prava) godine 1917. (854; 659, 860) (Kommunion, u: Lexikon für Theologie und Kirche, Freiburg 1934, sv. VI, str. 107).

Novi Zakonik crkvenog prava iz godine 1983. određuje sljedeće: „Da bi se presveta euharistija mogla posluživati djeci, traži se da posjeduju dostatno poznavanje i brižnu pripravu, tako da prema svojem poimanju shvaćaju Kristovu tajnu i mogu s vjerom i pobožnošću primiti Gospodinovo tijelo.” I u kanonu 914: „Dužnost je prije svega roditelja i onih koji zamjenjuju roditelje kao i župnika da vode brigu da se djeca koja su stekla uporabu razuma dolično pripreve i što prije, obavivši sakramentalnu ispovijed, okrijepe ovom božanskom hranom. Dužnost je župnika da također pazi da na svetu pričest ne pristupaju djeca koja nisu stekla uporabu razuma ili za koju smatra da nisu dostatno raspoložena.”

Kanon 913, CIC iz godine 1983. zahtijeva znanje i pobožnost.

S obzirom na znanje, za taj je stupanj dostatno poznavanje potrebnih istina za spasenje: 1) da postoji Bog, 2) da Bog dobro nagrađuje, a zlo kažnjava, 3) da su u Bogu tri osobe i 4) da je Isus Krist Bog i čovjek. Za dijete prije sedme godine ili prije nego dođe k razumu, ako se nalazi u teškoj opasnosti, dovoljno je da znade razlikovati Kristovo tijelo od druge hrane. Sve pak „s obzirom na sposobnost svaki put” ili „pro suo captu”.

S obzirom na pobožnost, pripremljenost i dostojnost treba uzeti u obzir uputu Apostolske stolice koja kaže da nije „cilj sakramenta dati prije svega čast Bogu, iskušati ili potvrditi krepost onih koji ga prime” (Jungmann, str. 204), nego upozorenje Isusa Krista: „Ako ne jedete tijela Sina čovječjega i ne pijete krvi nje-

gove, nećete imati života u sebi” (Iv 6,53).

U našoj raspravi, pomoću psihologije i sociologije pokušat ćemo prikazati karakteristične antropološke vidove žrtve, razlikovanja hrane, držanja prema gostu i zametak osobnih odnosa djeteta oko sedme godine. Pred očima ćemo imati zahtjeve Pia X, koji traži „starosti primjereno poznavanje vjerskih istina i starosti primjerenu pobožnost prema Isusu Kristu”. Pri tom će nam, naravno, pomoći psihologija razvojne dobi. Za primanje sakramenta pričesti, pokušat ćemo značajne antropološke vidove: 1) prikazati u njihovu rastu iz djetinjice ili predškolske dobi i 2) usmjeriti k rastu do zrelosti preko dječjačko-školske, mladenačko-poškolske te rane muške i ženske do kasne muške i ženske dobi. Radi se o vidovima osobnosti, koja se kao iz sjemena preko različitih razdoblja ili „godišnjih doba” razvijaju do svoje zrelosti, ako je „vrijeme povoljno”, što znači, ako ih pravilno gajimo.

#### 4. Osnovni aksiom ili zahtjev odgoja

Pedagog i ustanovitelj tzv. „radne škole” Georg Kerschensteiner postavio je 1917. godine osnovno odgojno načelo: „Odgoj odnosno oblikovanje omogućuje preuzimanje onih kulturnih dobara kojih duhovna struktura u cjelini ili samo djelomice odgovara strukturi svakog razvojnog stupnja čovjeka koji ima primiti dobra, odnosno vrednote” (E.J. Korherr, u: Praktisches Wörterbuch...).

Euharistija je silno bogato, kompleksno i mnogovrsno dobro i vrednota (dobro je sve što čovjeka može usavršiti; vrednota je dobro, koje može oblikovati čovjeka u određenim životnim uvjetima i okolnostima). Izraze dobro i vrednota koristit ćemo u tom značenju, budući da predstavljaju isti sadržaj. U euharistiji Isus Krist je osoba, Bog i čovjek koji dolazi djetetu iz ljubavi kao prijatelj, hrana duhovnog života, gost i pomoćnik kod slavljenja Boga. U euharistijskom Isusu Kristu ta su dobra prisutna u najvišoj mjeri i stoga su sposobna, da pričesniku pomognu do najviše savršenosti.

Pričesnik ima u sebi djelomice razvijene sposobnosti za primanje nadnaravne hrane, za vladanje prema gostu, za osobne odnose i dodire te

za čašćenje Boga u najvišem obliku, tj. u bogoslužju. Struktura djetetove duševnosti odgovara strukturi euharistijskog Isusa Krista.

Ispravno pripremljenom djetetu primanje pričesti može uvelike pomoći u njegovu religioznom rastu, koje uglavnom nije ovisno o djetetu, koje ima zametke strukture dobara, koje odgovaraju strukturi dobara euharistije, nego o razvojnom stupnju sposobnosti oko sedme godine.

Dijete je već oko sedme godine sposobno iskoristiti euharistiju za svoj daljnji religiozni rast (kao što je na koncu prve godine njegov mišićni i koštani sustav osposobljen za hodanje, a dišni i govorni organi za govor). Primanje euharistije, tj. pričesti, još neće biti savršeno, ali će se početi razvijati te će kod svakog daljnjeg primanja biti sve savršenije. To je slično kao kod uvođenja u učenje hodanja i govora: na početku nema ništa, ali pokušavanjem, vježbanjem i ponavljanjem tijekom nekoliko godina dijete snažno napreduje. Ako odlažemo s primanjem euharistije, ne dajemo djetetu mogućnost da se vježba u svim značajnim religioznim činima, povezanim s euharistijom.

## 5. Pedagoški optimum

Pedagoški optimum ili odgojno najprikladniji trenutak jest razdoblje kad rast i razvoj dovedu dijete do tog stupnja, da može stjecati određene sposobnosti. Uz to u djetetu djeluju sile, koje ga potiču da s veseljem vježba u određenoj djelatnosti. Tako na kraju prve godine osjeća nezaustavljivu želju za hodom i govorom. Ako djetetu damo da hoda i govori, to u njemu budi veliko zadovoljstvo. Iako su upravo hod i govor oko desetog mjeseca vrlo zamorni, dijete s veseljem podnosi sve napore. Plod tih napora je osposobljenost da u tri godine lijepo govori i hoda.

Slično je u religijskom pogledu s djetetom oko sedme godine. Treba biti svjestan da je dijete u šestoj ili sedmoj godini po krštenju do izvesne mjere razvilo svoj Božji, nadnaravni život milosti. Pri tom, naravno, ima mnogo čisto ljudskih elemenata, naročito antropoloških vidova primanja hrane, odnosa s gostima, osobnih dodira i želja za savršenijim bogoslužjem.

No, očito je da dijete osjeća potrebu za tješnjim dodirima s Isusom Kristom: njegov ljudski odnos prema Isuseku, kojemu se divio za Božić u jaslicama, rastao je i razvijao se i hoće postići više oblike (sedmogodišnje dijete ne želi više u vrtić, jer mu je sve ono što tamo rade „predjetinjasto“, kaže se da je preraslo onaj oblik „biti čovjek u dječjem vrtiću“). Taj viši oblik je kompleksan odnos djeteta prema euharistijskom Isusu. Na početku „još nema ničeg“, kao što na kraju prve godine „nije bilo ni hoda ni govora“, ali je bila tu osposobljenost za stjecanje govora i hoda. No, oko sedme godine već postoji početak, zametak, osposobljenost za navezivanje euharistijskih dodira s Isusom Kristom. Čini se da je upravo sedma godina odgojno najprikladniji trenutak za navezivanje osobnih dodira s euharistijskim Isusom Kristom.

Ako kod neke djelatnosti zakasnimo pedagoški optimum, kasnije s teškoćom stječemo osposobljenost koju nismo počeli učvršćivati u pravo doba. Zato na žalost imamo velikih teškoća s učenjem jezika, jer je pedagoški optimum za učenje jezika od kraja prve do navršene pete godine. Tako je i s navezivanjem osobnih odnosa prema Isusu Kristu oko sedme godine. Čini se da to nije ništa, ali jest osposobljenost za utvrđivanje.

## 6. Anima humana naturaliter christiana

Tertulijan je pod utjecajem stoičke filozofije u „Apologeticumu“ tvrdio da je čovjekova duša po svojoj naravi usmjerena prema kršćanstvu (prema nadnaravi), jer čovjek ima urođenu sposobnost za spoznaju Boga. Tu usmjerenost nije moguće uništiti nego samo potamniti (Mayers enzyklopädisches Lexikon, 1971, II, str. 227). O tom se pitanju mnogo raspravljalo. Zbog evolucionizma i materijalizma mnogi su naprosto zanijekali dušu, a drugi joj odriču takvu usmjerenost. No Jungova teorija osobnosti i najnovija fiziološka istraživanja centralnog živčanog sustava naznačuju drugačije mogućnosti.

Jung dokazuje, da u čovjeku postoje psihički talozi stotisućogodišnjih ljudskih iskustava koji tvore tzv. pralike. Središnje jezgro su religiozna iskustva. Ti likovi u svakom čovjeku teže k ostvarenju i doživljenju u religioznom životu. Ako

čovjek nema prilike da se religiozno d o ž i v i, može duševno oboljeti. Stoga Jung i njegovi istomišljenici kao psihoterapeuti svakog pacijenta pitaju je li religiozan ili ne, jer su uvjereni, da do psihičkih anormalnosti dolazi zbog nerazvijenosti religiozne strane osobnosti (usp. A. Trstenjak, Oris sodobne psihologije, Maribor 1969, str. 502–509).

Najnovija istraživanja centralnog živčanog sustava na američkim institutima za tehnologiju, s nakanom da usavrše računala, pokazala su da je uživanje droga posljedica pomanjkanja kemijskih tvari, koje proizvodi mozak prilikom religioznog ispunjenja. Mnogo mladih predaje se drogama jer ih one uravnotežuju i psihički smiruju. Budući da je u tome teško naći pravu mjeru, mnogi koji se predaju drogama postanu ovisni o njima, postaju narkomani. Uvelike ih može „ozdraviti” zajedničko religiozno ili parareligiozno sudjelovanje. Zato za narkomane vrijedi: ili smrt ili religija.

Time još ni izdaleka nije završena rasprava o anima humana naturaliter christiana, što ipak govori, da su nekadašnje potpuno neosvojive tvrđave materijalizma, koje su kao same po sebi razumno gradile samo materijalni svijet, upravo najnovijim otkrićima – ovamo spada i antropologija – prilično uzdrmane.

## 7. Pričest oko sedme godine

Potvrda dekreta sv. Pia XI iz godine 1910. Quam singulari, o primitku prve pričesti oko sedme godine, poslije Dodatka OKD od Kongregacije za kler iz godine 1971, izazvala je silno negodovanje, jer su mnogi očekivali da će Rim popustiti i dozvoliti pričest i oko 14. godine.

1. Doba kad dijete dolazi k razumu, a to je doba stupanja u osnovnu školu oko sedme godine, čini se optimalnim ili pedagoškim optimumom za daljnju izgradnju religioznosti u kršćanskom smislu. Ako je do sedme godine položen temelj ljudske osobnosti, kako smatra Freud, a time i temelj čovjekove religioznosti te je sa šestom godinom ostvareno 50 posto mogućnosti razvoja inteligencije, kako kaže Bloom, tad je sedma godina krajnje vrijeme da pričeću uključimo Isusa Krista u život mladog

kršćanina i time u euharistiju.

2. U čemu je konačno mjerilo „dobre” ili „savršene” pričesti, ostaje nam nejasno, jer ljudski razum i kod potpunog razvitka ne može razumjeti Božja otajstva te se zato uvijek nalazi na polaznoj točki traženja i gledanja in aenigmate, to jest u ogledalu i nejasno (1 Kor 13,12). Zato, također, ne možemo reći da li dobro pripremljen prvopričesnik možda ne prima pričest potpunije, dostojnije i bolje nego neka odrasla osoba.

3. Pokušajmo s primjerom. Kako dijete krajem prve godine stoji pred činjenicom da može naučiti 3000 jezika, koliko ih poznaje jezikoslovlje, a od te mogućnosti ostvari samo jednu ili tek nešto, tako se i dijete oko sedme godine nalazi pred neizmjernim mogućnostima svoga religioznog razvoja. Jednu mogućnost nudi i kršćanstvo s osobnim odnosom prema Bogu – čovjeku Isusu Kristu. To je, na kraju krajeva, tajnovito stanje i početak još tajanstvenijeg događanja između Boga i čovjeka, kojeg kao ledenu planinu dohvaćamo jedva u jednoj desetini cijele stvarnosti.

4. Što dalje odlažemo, iako u najboljoj vjeri da želimo sve najbolje za našeg mladog vjernika, time više umanjujemo mogućnost najprikladnijeg doba za prvu pričest. Svatko od nas morao je u školi učiti strani jezik. Svatko, također, zna koliko truda ga je to stajalo. Ali zna i to, kakvom smo lakoćom, rekli bismo igranjem i velikim zadovoljstvom, naučili materinji jezik. Glavni razlog je pedagoški optimum za učenje jezika, koji nastupa krajem prve godine i traje do svršetka dječje dobi, tj. do kraja pete godine.

5. Ako u ljudskom životu ima toliko nepoznatog, iako se osvijetljenjem njegove egzistencije kroz stoljeća bave tolike znanosti, što da onda očekujemo od njegova religioznog života koji se temelji na razvoju nadnaravnog organizma (posvećujuća Božja milost sa svim radnim osposobljenostima kao što su tri Božje čestitosti, četiri glavne kreposti, sve različite moralne vrline, darovi Duha Svetoga i blagodati), i djelovanju djelujuće Božje milosti (pomislimo samo na rasprave između isusovaca i dominikanaca Molina–Banez o čovjekovoj slobodi i Božjem poznavanju čovjekovih čina), u okviru Božje providnosti? Moderne znanosti, posebno psiho-

logija i psihologija razvojne dobi, otkrivaju nam probleme mogućnosti, npr. smrtnog grijeha oko sedme godine i kod toga nabrajaju samo teškoće, a ne znaju dati nijednog odgovora. A to zato, što je čovjekova sloboda tajna i pravo svakog čovjeka, koju i Bog želi poštovati, a mi ljudi to ne razumijemo; i budući da je tajna ne možemo je ni razumjeti. Da bismo, pak, zbog te teškoće morali promijeniti svu dosadašnju praksu o prvoj ispovijedi, postoji preveliki strah pred nekom teškoćom, kojoj sada zbog ljudske ograničenosti još ne vidimo rješenje.

## 8. Uloga psihologije i sociologije u religioznom doživljavanju

Psihologija nam može ponuditi mnogo podataka iz duševnog života, uključujući i religiozno doživljavanje. Jednako tako nam i sociologija naznačuje mnoge životne situacije, u kojima se nalazi čovjek kao društveno i religiozno biće. Ti podaci su vrlo korisni. Pri njihovoj upotrebi ipak moramo biti vrlo oprezni. Kako psihologija tako i sociologija ostaju samo na razini utvrđivanja činjenica, i to je velika usluga koju nam nude te dvije nauke. No, treba biti vrlo oprezan, kad te dvije znanosti počnu obrazlagati utvrđene činjenice i osmišljavati ih. To nije više psihologija nego filozofija, antropologija i konačno, teologija. Na području antropologije, filozofije i teologije, psihologija i sociologija ne moraju posezati, jer njihove metode ne mogu postići te ciljeve i njima ovladati.

Antropologija je baš zato i nastala, što su u prazninu, koju su prilikom razlaganja o biti i smislu čovjeka ostavile za sobom teologija i filozofija na početku prošlog stoljeća, uskočile psihologija i sociologija i htjele preuzeti njihovu ulogu. To se pokazalo neizvedivim pa se tako razvila antropologija. Pogotovo je psihologija padala i još pada iz jedne krize u drugu te se sama ne može izvući iz problema, koje je stvorila zbog nejedinstvenosti terminologije i postojanja mnoštva nepreglednih psiholoških struja i škola (usp. Karl Bühler, *Die Krise der Psychologie*, Wien 1927; 3, 1963).

Mi u religioznoj pedagogiji svakako prihvaćamo pomoć koju nam nude psihologija i sociologija, ali u određenim granicama i bez psiho-

studije

logizama i sociologizama, koji žele imati odlučujuću riječ na područjima koja ne mogu ovladati svojim metodama.

Toliko s obzirom na psihološka i sociološka ishodišta naše rasprave.

## I. PSIHOSOCIOLOŠKA I ANTROPOLOŠKA POLAZIŠTA ZA EUHARISTIJU

Izuzetno je značajan običaj prve Crkve, koji je kod pravoslavnih još i danas sačuvan, da su davali i još daju pričest kod krštenja i to djeci u najnježnijoj dobi, koja ne mogu biti svjesna što rade i što se s njima događa. To govori uvjerenje Crkve da pričest kao sakrament djeluje na nadnaravni život krštenika i onda kada on toga nije svjestan i kad pri tom ne sudjeluje.

Katolička Crkva je u smislu svog više racionalističkog usmjerenja na temelju grčke filozofije i pravne struje u smislu rimskog prava koje sili na što svjesnije čovjekovo sudjelovanje, išla svojim vlastitim putom i sili i kod upotrebe čisto religioznih sredstava kao što su sakramenti, na vjernikovo svjesno sudjelovanje. Težnja da se prvu pričest pomakne sa sedme godine, što u usporedbi s pravoslavnima već ionako predstavlja veliki zaostatak, na četrnaestu godinu, čime bi se približili protestantima, posljedica je te racionalističke pravne težnje koju smo prihvatili s grčko-rimskom kulturnom baštinom. Euharistija kao sakrament iz svoje vlastite snage, *ex opere operato*, stvara uvjete za nadnaravni život. Njeno primanje djeluje na kršćanina bez obzira na njegovo sudjelovanje, jer je takvo djelovanje potpuno nadnaravnog značenja. Taj vid, kojeg izražavamo sa „sama milost” (slično kao „samo Biblija”, „samo Krist”, „samo vjera”), još je i danas prisutan kod protestanata.

Katolička Crkva želi privući čovjeka i kao osobu, a radi i na njegovu sudjelovanje. Oko sedme godine dijete je već sposobno za „neko sudjelovanje”, stoga neka čini što može. To „učini što možeš” bit će poslije prisutno tijekom cijele ljudske egzistencije i uvijek će poticati čovjeka da učini „što god može”.

Treba ipak jasno reći, da čovjek neće nikada biti sposoban, da bi mogao u svoj svojoj punini i prikladnosti primiti pričest—euharistiju onako

kako je potrebno. Tu spoznaju o ljudskoj ograničenosti najbolje su osjetili veliki sveci, tj. kršćani koji su se najbolje osposobili za što dostojnije primanje pričesti. Ako sveci izjavljuju svoju potpunu nesposobnost za primanje pričesti, kako onda možemo zahtijevati da to učini dijete koje prima krštenje, ili dijete oko sedme ili četrnaeste godine, pa i odrasli vjernik na vrhuncu svoje ljudske zrelosti. Sve što smo učinili bit će još uvijek daleko od prikladnosti. Ali, to nas, naravno, ne odvraća od pokušaja da učinimo ono što je moguće učiniti.

Pogledajmo što je moguće učiniti za dostojnije primanje euharistije.

## 1. Dijete sedmih godina je fantastičan realist

Odrastao čovjek teško se uživi u dijete, pogotovo dijete u predškolskoj dobi. Značajna za tu dob je činjenica da djetetov razum još ne djeluje. To ne znači, da dijete još nema razuma, nego da zbog nedovoljnosti centralnog živčanog sustava ili mozga razum još ne djeluje. Odrastao čovjek uzima za polazište svoga vladanja i odlučivanja razumsku spoznaju, u djetetu pak razum još ne radi pa, stoga, ne može regulirati svoje ponašanje. Odrastao čovjek zbog svoga načina spoznaje ne razumije dijete.

a) **Fantastičnost ili ovladavanje mašte.** Djetetov duševni život ipak nije zbog toga ništa manje bogat. Umjesto razuma u njemu u toj dobi radi mašta ili fantazija. Ako pomislimo da životinje nemaju razuma te moraju stoga „izlaziti” samo s fantazijom, tad možemo barem približno zamisliti duševni život djeteta. Sve što djetetu kažemo ili o čemu ga informiramo, dijete prima preko osjetila i dorađuje u mašti, jer je nezasitno u prikupljanju podataka o osobama, predmetima i događajima u svijetu. U razmjerno kratkom vremenu prikupi ogromno bogatstvo spoznaja koje potom obradi u mašti. Ovdje ću usput spomenuti da među mnoštvom spoznaja ili podataka može biti i mnogo takvih iz religioznog života, u našem slučaju o Isusu Kristu, koji je središnja osoba pričesti—euharistije.

Bilo kakva spoznaja ili informacija jako razveseli dijete. Za nj je sve „novo” i odatle raz-

log za radost i ugodnost. Dijete s radošću prima ”i” informaciju o Isusu Kristu. Naravno „netko” mu je mora prenijeti.

Još jedna značajka: djetetov život odvija se u svijetu osjetilnih opažanja i mašte, tako da svaki put osjetne spoznaje u mašti povezuje s prijašnjim iskustvima i čuvstvenim doživljajima. Budući da još ne uključuje razum, ne može kritički prosuditi što je zaista stvarno i što je „stvarno samo u njegovoj mašti”. Za njega je stvarno ono što se događa u njegovoj mašti.

Odrasli to ne razumiju. Zato ne razumiju ni djetetovu igru koja je izgrađena na mašti i na povezivanju predodžbi sa stvarnim predmetima. Fantastično—maštovita stvarnost je polazište za razumijevanje djeteta i njegove religioznosti.

Sve što je dijete sebi na bilo koji način predstavilo, tj. doseglo u mašti, što jest ili je nekad bilo u mašti, „za nj” je stvarno, „stvarnije” od svega onog, što stvarno postoji izvan njega.

Za naše razmišljanje to znači: sve što smo djetetu rekli iz religioznog područja o Bogu, Isusu Kristu, Mariji, anđelima, zlim duhovima, nebesima, čistilištu, paklu, grijehu, dobru, lošem, molitvi, zatajivanju, odricanju, žrtvi, itd., za njega je stvarno te mu predstavlja zaokružen stvarni svijet, gdje sve lijepo „djeluje” i odvija se u savršenosti.

Taj vid „stvamosti” i „sigurnosti da je sve zaista tako” kako dijete sebi predočuje, izvanredno je važan. Svi smo mi uvjereni o stvarnosti našeg religioznog svijeta. No, jesmo li naš religiozni sadržaj ikad i razumski provjerili ili kritički utemeljili? Nešto takvo nije nam ni palo na pamet (možda je netko za vrijeme studija filozofije učinio potpunu refleksiju i tako utemeljio opravdanost svoga realističkog ostvarenja). Ipak smo uvjereni da je tako. Otkud ta sigurnost? Iz naše dječje, predškolske dobi. I, moramo reći da je to jedno između najvećih bogatstava naše osobnosti; zaista pravo i neizmjerljivo bogatstvo.

Za dijete je sve ono što je čulo o Isusu stvarno istinito. I ako smo djetetu rekli da nas Isus voli više od mame, tad će Isusa Krista i uzljubiti.

b) **Realist — realizam.** Dijete sedmih godina je i realist. „Realist” znači, da razumom započinje raspoznavati između onog, što si predočuje u mašti i onog što stvarno jest. Kažem „zapochi-

nje raspoznavati”, jer je sve još uvijek daleko od pravog razumskog spoznavanja, a time i jasnog razlučivanja između onog što misli – sebi predstavlja, i onog što činjenično postoji. To su, naravno, teška pitanja, jer zahtijevaju od čovjeka razvijene spoznajne sposobnosti, dok je dijete „još na početku”.

Za roditelje ili vjeroučitelje, koji priprema dijete za prvu pričest, važno je da zna da dijete čvrsto vjeruje u sve što mu kažemo, i sve uzima za stvarno. Stoga ne smijemo nikad iskorištavati njegovo pouzdanje. O tome ćemo detaljnije govoriti u drugom dijelu.

## 2. Fantastičan realist je silno čuvstven

Znamo da djeca imaju smijeh i plač u istom mijehu, da su bučna, brzopleta i neobuzdana. Što to znači?

Ako dijete nešto doživljava, to doživljavanje je izuzetno intenzivno, napeto, snažno. No, čovjek ne može dugo izdržati u napetosti i teži za smirenjem i smanjenjem čuvstvene napetosti. Napetost rješavamo činima, za koje upotrijebimo mnogo energije koja se nakupila zbog čuvstvene napetosti. Takvi čini su smijeh (grudni koš djeluje u snažnim udarcima i potiskuje zrak kroz pluća, što prouzrokuje viku; tijelo izvodi snažne pokrete ekstremitetima i trupom), plač (jednako tako udarno djelovanje grudnog koša, djelovanje pluća, jecanje, plač, urlanje, štucanje), udarni pokreti, skokovi, poskakivanje, drečanje itd. Dijete se „neprikladno vlada”, jer mora uravnotežiti svoje duševno stanje, inače bi ga „raznijelo”.

To znači da svaka spoznaja kod djeteta „prijeđe u čuvstvo” i jer je tih spoznaja mnogo – ono ih samo traži i „proizvodi po novom” – dijete je stalno čuvstveno uzbuđeno ili, jednom riječju, „čuvstveno nabijeno”.

Ta čuvstvenost pokazuje se i u odnosu prema predmetima i osobama. Djeca se silno vezuju za svoje igračke: životinje, medvjedića, lutku itd. To znači da u prisutnosti takvog predmeta osjećaju snažno čuvstveno zadovoljstvo. Pogotovu su djeca čuvstveno vezana za osobe: majku, oca, braću i sestre te neke rođake. Dijete ne pozna toliko osobe te ih baš zato više „osjeća” ili doživljava uz njih snažnu čuvstvenu

ugodnost. To je značajno za prvu pričest, jer je Isusa Krista „potrebno voljeti”. Dijete ga voli na temelju iskustva koje ima s osobama koje ga okružuju.

Djetetovo iskustvo ljubavi ili onog što znači „voljeti”, temelj je da „voli Isusa”. Tu se radi o međuljudskim odnosima kako na naravnoj tako i na nadnaravnoj razini.

Na naravnoj razini to je iskustvo osjećaja da se uz nekog dobro osjećamo, da nam je ugodno, jer je ta osoba blizu. Blizina osobe je razlog za naše dobro osjećanje. To nikako ne znači da nam ta osoba mora biti od koristi, jer zadovoljava naše ekonomske potrebe, nego je baš ta osoba predmet naših želja, i nudi nam ljudsku sigurnost jer se uz nju osjećamo sigurni.

Za svakog čovjeka ta osoba je po naravi majka ili druga osoba koja djetetu nadoknađuje majku.

Ako sad majka djetetu objašnjava da ga Isus voli, dijete to „voli” bez ikakvog razmišljanja ili sumnje prenosi na Isusa kao svoje osobno iskustvo s majkom. Uloga majke je pri tom vrlo važna, jer dijete ne treba razmišljati, kako to da ga Isus voli, nego jednostavno preuzima svoje iskustvo s majkom kao temelj svoje ljubavi prema Isusu.

Značajna je također činjenica, da je Isus onaj koji je željan djetetove ljubavi, od njega dolazi poticaj za tješnji odnos prema djetetu (Mk 10,14). Dijete po posredovanju majke samo slijedi Isusovu želju. Doduše, dijete već ima pristup Isusu i preko drugih putova, npr. iz iskustva božićnog doživljaja, suživota u obitelji, pripovijedanja karakteristične zgrade o Isusu, raspela u kući, pripovijesti gdje nastupa Isus itd. Majčin je nagovor, ipak, možda samo šaputanje, mnogo djelotvorniji.

Na nadnaravnoj razini potrebno je misliti na nadnaravno ulivenu Božju krepost ljubavi koju je dijete primilo na krštenju, a kasnije ju je u kršćanskom ozračju obitelji već razvilo do određene mjere. Tome pripomognu i slavija kršćanskih blagdana, vjerski obredi u obitelji ili obavljanje kršćanske ljubavi u svim mogućim oblicima. S obzirom na nadnaravne kreposti ili sposobnosti za ljubav prema Bogu, osobama Presvetog Trojstva, Majke Božje Marije, anđela itd., pogotovu ako smo ga navikavali na odrica-

nje da bi dijete pokazalo ljubav, ono nije „nerazvijeno” ili bez sposobnosti za nadnaravnu ljubav. Ta se nadnaravna ljubav, kod pravoslavnih vjernika, zbog rane pričesti, vjerojatno mnogo više razvija nego kod katoličke djece, budući da je sedam godina euharistijskog, iako nesvjesnog života, ipak dugo doba (J. A. Jungmann, nav. dj., str. 200). Priprava djeteta na prvu pričest i naše govorenje o ljubavi Isusa Krista prema njemu te poticaj da i ono ljubi Isusa Krista, ima u sebi kako ljudske tako i nadnaravne temelje, koji se u toj prigodi aktualiziraju i dobivaju poticaje za daljnji razvoj. Ne zaboravimo, na primjer, učenje hoda i govora: kako govora tako i hoda nema odjednom, ali postoji osposobljenost da uz primjereno vježbanje steknemo te radne navike.

### 3. Osobni odnos

Isustvo osobnog odnosa ili držanje s čovjekom kao s osobom, izvanredno je važno za katoličko vjerovanje. Ovdje bih želio raščistiti nespornost koji zbog popuštanja (djetetu je sve dopušteno, jer je njegova narav dobra, a iz dobre naravi mogu doći samo dobri čini; možda ćemo se čuditi što to dijete radi, ali mu puštamo, jer je ono dobro), prevladava danas i u mišljenju katoličkih roditelja. Osoba ne znači samo pravo da svatko bude ono što jest, te mu stoga dopuštaju da stvarno i bude ono što jest. To vodi u uveličavanje vlastitog ja i konačno u samozavaravanje.

Osoba u kršćanskom smislu znači biće, u našem slučaju čovjeka ili anđela koje je svjesno samog sebe, te se slobodno bez ikakve prisile odlučuje za ono što je dobro i u redu. Razlika između permisivne i katoličke osobe jest u tome, što permisivna osoba ne poznaje, a time ujedno i ne priznaje nikakvih mjerila koja bi vodila njeno vladanje, nego radi ono što joj se prohtije ili čemu je usmjeravaju njezine naravne težnje. Katolička pak osoba: 1) uređuje svoje vladanje slobodno i dragovoljno u suglasnosti s ljudskom naravi koju vodi prirodni zakon i koja je konkretno izražena u Božjim zapovijedima, i 2) zna da je ljudska narav zbog istočnog grijeha sklona zlu.

Roditelji, posebno majke, koje umjesto djeteta rade sve ono što dijete još samo ne može, morale bi u svojoj djeci prije svega gledati „osobe”, tj. ljude, koji se moraju slobodno odlučivati za dobro i izbjegavati zlo, za što zasad sami još nisu sposobni; zato umjesto djece moraju odlučivati majke.

To je vrlo težak zadatak. Slobodno se odlučujemo na temelju razuma koji govori volji što je dobro, a što zlo. No, dijete do sedme godine još ne upotrebljava razum, pa stoga ni volja ne može biti ispravno vođena. Stoga na mjesto nerazvijenog razuma i neosposobljene volje, stupa poslušnost roditeljima.

Poslušnost je glavni moralni zahtjev koji dijete mora izvršavati do sedme godine. Znamo da djetetu to nije teško, jer se u moralnom razvoju nalazi u dobi heteronomnog morala zbog veza uz majku. Upravo zato su roditelji u velikoj opasnosti da: 1) u djetetu ne vide osobu, tj. biće koje mora samostalno odlučivati, ali i pripremati da ubuduće slobodno odlučuje; 2) zahtijevaju od djeteta slijepu poslušnost, obično prema sljedećem uzorku: „Perica, poslušaj!” „Zašto mamice?” „Jer ti naređujem!” To dijete će i u pubertetu slušati: „Perice, idi na misu!” „Zašto, mamice?” „Jer ti naređujem!” (Jer je kod nas takav običaj, jer se to pristoji itd.). Perica u pubertetu neće ići na misu zato što mu mamica naređuje, jer to nije dovoljan motiv. Pogreška je bila učinjena već u dječjoj dobi, jer je mamica naređivala kao da bi ona htjela, a ne kako bi uz pomoć i poticaj nje „htio” on.

Taj osobni odnos ili odnos među osobama još je posebno važan u kršćanstvu, koje si „dopušta raskoš” tajne Presvetog Trojstva, tj. triju osoba u jednom Bogu. Katolička Crkva ne odstupa od te tajne niti po cijenu nerazumijevanja i krivog tumačenja. Ali ne zbog misterija ili tajne, nego zbog djelovanja triju osoba u jednom Bogu i zbog bogatstva osobnih odnosa koje čovjek može i mora nadovezati na svaku između triju osoba Presvetog Trojstva.

Bog je, doduše, uvijek samo jedan, ipak vjernik bi trebao oblikovati tri vrste osobnih odnosa: prema Ocu, Sinu i Duhu Svetome. Osobni odnos prema Isusu Kristu morao bi biti posebno jak, jer je Isus Krist s jedne strane druga osoba Presvetog Trojstva ili Sin, a s druge strane

pak čovjek i kao takav mnogo bliži čovjeku od ostalih dviju osoba Presvetog Trojstva.

Upravo Isus Krist, Bog i čovjek, nudi izuzetnu priliku za razvijanje osobnih odnosa koje ne bi smjeli ostaviti neiskorištene.

#### 4. Praksa posjeta

Najprije želim objasniti izraz „praksa”.

Možda će netko očekivati da ću upotrijebiti izraz „iskustvo”. Ipak, ja sam potpuno svjesno izabrao i opredijelio se za izraz „praksa”, kojeg možemo produžiti u „doživljavanje”, i isključio riječ „iskustvo”. Pri tom spominjem dizertaciju Jože Ramovša s naslovom „Doživljavanje – temeljno čovjekovo duhovno događanje” koja je bila predložena Teološkom fakultetu u Ljubljani za podjelu doktorskog naslova (str. 59–66), gdje su dobro navedeni razlozi „prakse–doživljavanja” nasuprot „iskustva”. Radi se o činjenici da je „iskustvo” proizvod pozitivističkog gledanja na čovjeka i obuhvaća skup mjerivih podataka ljudske podsvijesti te prihvaća samo ove kao predmet znanstvenog razmišljanja, dok je „praksa” cjelovito duhovno događanje, koje zato što je duhovno pa stoga nemjerljivo, ne možemo nemjerljivim sredstvima opredijeliti i cjelovito izraziti. Mi odlučno zagovaramo postojanje mističnih pojava i psihologiji nedostižnih činjenica koje su upravo tako kao i iskustvo, predmet čovjekove stvarnosti.

Posjet je antropološka činjenica, odnosno doživljavanje, koje poznaje samo čovjek i koje je karakteristično za njegovu duhovnu, i ako se radi o kršćaninu, za njegovu nadnaravnu stvarnost.

Posjet je praksa koje je dijete dionik od samog početka njegova postojanja.

Dijete je već prije rođenja dionik posjeta koji posebno vrijede za mamicu. Posjetioci su prije svega majčine prijateljice koje, bilo iz radoznalosti, iz skrivene zavisti, iz sažaljenja ili zbog posebnih okolnosti u kojima se nalazi trudnica, posjećuju svoju znanicu. Tome dodajmo još i roditelje, posebno majku buduće majke, a možda i djetetova oca. Možda buduća majka ide i u crkvu, gdje plod svojeg tijela preporučuje Bogu, Majci Božjoj i svecima. Svi ti posjeti na neki način raspoložuju trudnicu, a raspolože-

nje se nužno prenosi na dijete u majčinom tijelu te gledom na ugodan ili neugodan osjećaj majke utječe i na dijete. Dok su drugi doživljaji, kao npr. trudničinu uživanje alkohola, nikotina, droge i različitih lijekova i njihov utjecaj na dijete dobro istraženi (usp. V. Dermota, Duševno življenje otroka in mladostnika, Ljubljana 1982, str. 30–32), učinke „ugodnih” ili „neugodnih” posjeta još ne poznajemo. Ipak ti učinci, posebno na temelju sličnosti s glazbenim iskustvima (nav. dj., 31), svakako postoje.

Po rođenju, dijete je član obiteljske zajednice i podvrgnuto cjelovitoj socijalizaciji (nav. dj., 25) i kulturizaciji kao odgojno obrazovnim procesima.

Značajni elementi tog doživljavanja su:

a) **Praksa osobnog odnosa.** Posjetioci se posebno u prvim mjesecima poslije poroda zanimaju za „zdravlje” majke, koje je sastavljeno od njenog zdravlja, razvoja poroda, mogućih komplikacija, neželjenih posljedica (to područje ljudskog života spada u intimnu sferu; žene i muškarci ga još ni izdaleka ne poznaju, pa stoga ni ne mogu razumjeti odlučujuću ulogu koju ono igra, kako kod oblikovanja zdravlja majke tako i utjecaja na dijete). Dijete je majčina sudbina i presudno utječe na tok njenog života. Više puta se dolaskom jednog ili više djece, život majke potpuno izmijeni. Formiraju se snage koje je moguće razumjeti samo iz osmišljenja novog načina egzistencije, u koji je majka ušla. Upravo je osmišljenje života, jedan od glavnih elemenata osobe i cjelovitog toka „sudbine” (sudbina je ono, što je nekome „dosuđeno”, „predodređeno”, od „nekog drugog nekome dano u život”). Posjetioci dolaze k majci zbog utvrđivanja i provjeravanja njenog novog osobnog stanja.

Posjetioci dolaze i zbog sudbine djeteta. Tako je djetetu „suđeno” da je dječak ili djevojčica (tko ovdje ne vidi silne biološke, fiziološke i socijalne posljedice za ljudsku egzistenciju?), da je lijep odnosno lijepa (to je izuzetan dar „sudbine” koji presudno utječe na čovjekovu egzistenciju), da je zdrav ili ne, normalan ili ne, itd. Posjetioci odmah osmisle takve činjenice i povuku zaključke koji odlučno utječu na odnos tih osoba prema djetetu. Ti odnosi, poslije na svoj način „kroje” sudbinu ili tok djetetova

života. Radi se o formiranju osobnih odnosa, kako s obzirom na majku tako i s obzirom na dijete, kojih smo tek djelomice svjesni (možda samo kakvih 15 posto), i od kojih zavisi daljnje formiranje okolnosti djetetova života. Sadržaj takvih odnosa zahvaćen je u „zanimanju za osobnu sudbinu, kako majke tako i djeteta” u novoj situaciji.

**b) Razina međuljudskih odnosa.** Međuljudski odnosi su uglavnom prisni ili neprisni, izgrađeni na poštovanju ljudske osobe i profinjeni ili prostački. Da navedemo neke oblike: *s e o s k i* oblik međuljudskih odnosa obično je naravan (može biti i prostački i primitivan), zasnovan na poštovanju ljudske osobe i prislan; *g r a d s k i* oblik međuljudskih odnosa djelomice je naravan, građen na korisnosti, iskazuje se u lijepom vladanju, poštuje ljudsku osobu (gesla o slobodi, jednakopravnosti, bratstvu izrasla su iz građanskog društva) i u biti je prislan (naravno, mnogo ovisi od koristi u službi društvene uspješnosti), i *a r i s t o k r a t s k i*, koji je profinjen u obliku, pretpostavlja izgled poštovanja osobe (ne isključuje korist; građanstvo je uklonilo aristokraciju, a poslije je samo postalo aristokratsko) a može biti i ne prislan, što se posebno očituje u diplomaciji. Danas je u pohodu *p r o l e t e r s k i* način međuljudskih odnosa, koji u geslima slavi jednakost, bratstvo i slobodu, a u praksi formira nomenklaturu (predprava za one koji su „našeg” mišljenja, od nomen (ime) i klaxo (zovem), to je spisak vlastitih imena koje pozivatelj objavljuje.

Spomenutim oblicima međuljudskih odnosa moramo nadodati i „*k r š ć a n s k i*” način međuljudskih odnosa koji pored seoskog, građanskog i aristokratskog vladanja možda nije toliko posebna vrsta, nego više karakteristični vid kako seljak, građanin ili aristokrat živi svoje kršćanstvo. Radi se o nekom dodatku ili začinu koji na poseban način formira osnovni ljudsko-društveni život. Kršćanski način međuljudskih odnosa unosi kvalitetu, ne samo proklamiranih odnosa bratstva u smislu da smo kao kršćani krštenjem bili primljeni u Božju obitelj i zbog toga smo uistinu braća i sestre. Ta svijest stvarnog bratstva i sestinstva možda je manje prisna, ali je stvarna i moguće ju je više ili manje svjesno živjeti. Netko može biti seljak, građanin

ili aristokrat, i ujedno kršćanin.

Središte međuljudskih odnosa je doživljavanje i iskustvo čovjeka kao osobe koja je svjesna sebe, slobode i neovisnosti u ostvarivanju svoje životne zadaće. Ta zadaća ima najprije svoju individualnu ili osobnu stranu, ukoliko čovjek mora najprije ostvariti samog sebe. Ostvarenje je moguće samo u sudjelovanju s drugima: čovjek pomaže drugome, npr.: majka svome djetetu, muž ženi i žena mužu itd.; pri tom ostvaruje samog sebe i postiže svoj cilj.

**c) Čuvstveno naglašeni doživljaj.** Budući da dijete do sedme godine još ne shvaća razumom, to je spoznajni sadržaj snažno navezan na osjećajno shvaćanje i na maštu. Ona je pak neposredno povezana s osjećajnošću. Dijete je „učenik života” pa stoga unaprijed uči, kod čega mu učenje donosi uvijek nova iznenađenja i čuvstvene doživljaje. I budući da je središnja spoznajna sposobnost mašta, odnosno sjećanje, povezano s osjećajnošću, to sve događanje je čuvstveni doživljaj. Ta činjenica omogućuje formiranje stavova koji nasuprot radnim navikama odraslog čovjeka (razum), ne nastaju po uzorku razumska spoznaja-motivacija-odlučavanje-izvedba-radna navika, nego po modelu djelovanje-izvedba-snažan čuvstveni doživljaj-radna navika. Svaki posjet povezan je sa snažnim čuvstvenim doživljajem koji je prijetan ili neprijetan. Dijete želi ugodni posjet dok neugodni otklanja.

## 5. Doživljaji kod primanja hrane

Uživanje hrane jedan je od osnovnih poslova svakog živog bića i čovjeku je zajedničko s biljkama i životinjama. Ako je funkcija uživanja hrane čovjeku zajednička s biljkama i životinjama, ipak je način, kako čovjek prima hranu, vrlo različit: kod biljaka „primanje” hrane je posljedica fizioloških mehanizama, kod životinja nagonskih i refleksnih događaja, dok je kod čovjeka uživanje hrane povezano sa sviješću služenja životu, izraz ljudskog dostojanstva i prilika za nadogradnju tijesnijih međuljudskih odnosa.

**a) Svijest služenja životu.** Za ljudsko uživanje hrane karakteristična je uzrečica: „Jedemo da živimo, a ne živimo da jedemo”, što znači da

čovjek unatoč tome, što mu primanje hrane pruža veliku ugodnost i što je podvrgnuto nagonskoj prisili, ne zaboravlja karakteristično ljudsko držanje koje ga dijeli od biljaka i životinja: svjestan je da je primanje hrane u službi života. To ga, uostalom, u zajedničkom radu sa životinjama i biljkama, visoko uzdiže iznad svih drugih bića. Posljedica takvog ljudskog vladanja kod jela jest sloboda uživanja do te mjere da se čovjek može uzdržati od jela, makar ga to vodilo u smrt.

Život je čovjeku darovan. Svjestan je da ga nije ni sam sebi dao, niti ga je sam htio, bio mu je darovan. Sad je njegova zadaća da primljeni dar i nastavi kao dar i da ga doživljava kao dar. Kao što su drugi, npr. roditelji, služili njegovu životu, tako on sad od drugih, npr. roditelja, preuzima zadaću da se sam brine za svoj život. Život je dar, za koji se pokazujemo zahvalnima tako da se za nj svjesno brinemo.

**b) Ljudsko dostojanstvo kod uživanja hrane.** Dostojanstvo je način izvršavanja čina u skladu s prikladnošću, dostojnošću i susretljivošću koja dolazi od izvršitelja čina. Kad čovjek postane svjestan da je primanje hrane u službi života, a život u službi osobe, tad se primanje hrane promijeni u kultno ili njegovano (cultivare /pomagati u rastu/, ili celere /obrađivati/), to je rast pobuđujućeg rada: jedemo zato da gajimo, uzdržavamo, krijepimo i pomažemo u rastu ljudske osobe.

Sve značajnije čine, posebno gajenje osobe i života pomoću primanja hrane, obavljamo obredima koji vode određenom cilju, imaju poseban sadržaj i tvore karakteristično obilježje.

Koliko više dolazi do svijesti činjenica ljudske osobe, toliko se više oblikuje ljudsko dostojanstvo kod uživanja hrane. To dostojanstvo pokazuje se u korištenju pribora, u izboru jela i pića, a posebno u načinu, ako hranu koja je na stolu, s priborom unesemo u usta i pojedemo. Sve zavisi od ocjenjivanja „čovjeka—osobe” koji prima hranu: što više cijenimo osobu, tim će jelo biti biranije, tim prikladniji ili dostojniji će biti čini kojima ćemo jelo uživati, tim dostojanstvenije će biti okolnosti u kojima ćemo primiti hranu.

**c) Obredi kod uživanja hrane.** Djetetu ne možemo govoriti o dostojanstvu ljudske osobe,

jer je to visoka, odnosno najviša filozofija, koju će dijete razumjeti tek u najzrelijoj dobi svoga života. Možemo pak uživanje hrane okružiti mnoštvom obreda i obrazaca vladanja koji govore da je uživanje hrane nešto izuzetno značajno. Tako kao što ispred slike stavimo svijećice, palimo svjetla ili postavljamo kipove na najvidnije mjesto, što će reći da ih okružujemo s okolnostima koje naglašavaju značenje ili smisao određenog predmeta. Kod jela su ljudski život i konačno ljudska osoba, ona činjenica koju želimo posebno naglasiti. Stoga primamo hranu sa čisto određenim obrednim činima. Kakvoća tih čina jest mjerilo cijene koju daje-mo ljudskom životu i ljudskoj osobi.

**d) Kakvoća hrane.** U naglašavanju dostojanstva primanja hrane pridolazi i kakvoća ili vrijednost hrane. Iako je kiseli kupus nešto vrlo ukusno, domaćica ga neće ponuditi za božićni ili uskršni ručak. Zašto? Jer je previše svakidašnje i premalo izabrano. Ni crni kruh nećemo u takvim prigodama dati; ne zato, jer nije dobar, nego zato, jer ga jedemo svaki dan. Osim toga, hranu brižno pripremimo i stavljamo je na stol na što privlačniji način.

**e) Međuljudski odnosi.** Naglašavanju dostojanstva kod uživanja hrane spada i uzrok, razlog i povod, zašto smo se okupili oko stola: je li samo zato da utažimo glad, kako to radimo kod doručka, marende, ručka i večere, ili zato da kod svadbenog ručka počastimo bračnu vezu dviju osoba; ili zato da se prigodom srebrnog, zlatnog ili bisernog braka veselimo, što su bračni drugovi mogli zajedno podnositi radosti i tegobe života dvadesetpet, pedeset ili šezdeset godina; ili zato da u zajedničkoj žalosti počastimo uspomenu na umrlog oca ili majku, brata ili sestru, prijatelja, druga i znanca? Možda smo se okupili i zato da na kakvoj čisto svjetovnoj svečanosti pokažemo svoj pristanak i zadovoljstvo uz razvitak zastave, otvorenju nove škole ili prvog puštanja vatrogasnog šmrka.

## 6. Iskustvo žrtve i darivanja

Među najkarakterističnije antropološke činjenice ubrajamo žrtvu, odricanje, samozataju s nakanom da postignemo određeni cilj. Kod bi-

ljaka je moguće sprečavanje nekog djelovanja, npr.: da biljka ne raste uz stijenu, privežemo je uz kolac, kod životinja upotrijebimo strah, koji smo asocijacijama povezali s određenim činom; npr., pas ne ugrize neznanca, jer je tako dresiran. To su negativni čimbenici, koji određuju ili sprečavaju neke čine. Kod čovjeka postoji odricanje koje je slobodna odluka da ne učinimo neki ugodan ili neugodan čin, motivirano s ciljem koji smo upoznali bilo na temelju vjere, bilo pomoću razuma, a odlučili smo se za nj iz nadnaravnih ili naravnih razloga. Tako se npr. Petra odrekne čokolade i daje je mlađem braci zato, što hoće učiniti dobro djelo kojim bi pomogla duši pokojnog djeda, kojeg je veoma voljela, a sad je vjerojatno u čistilištu.

**a) Djeca su prijemljiva posebno za nadnaravnu motivaciju.** Za dijete, do sedme godine, sve je stvarno, što si je predstavilo u mašti. Dijete prihvaća za istinu sve što mu odrasli koji po njegovu uvjerenju „sve zna”, pripovijeda i kaže. Ako djetetu u predškolskoj dobi, pa i u prva dva razreda osnovne škole, govorimo o trpljenju Isusa Krista koji moli da s njim trpimo, jer još „nedostaje muke za njegovo tijelo, koje je Crkva” (Kol 1,24), dijete će to rado učiniti, ako ćemo ga na to prikladno pripremiti. Jednako tako će dijete, kao što smo već spomenuli, spremno trpjeti zbog odricanja u ime kakve zadovoljštine da pomogne vjernim dušama u čistilištu, da isprosi obraćenje kakvog grešnika itd.

Djeca imaju poseban osjećaj za nadnaravno te ih sve što pripada u „onaj svijet” koji je za njih privlačniji od ovog, motivira na poseban način. Zaista je velika šteta, što taj vid karakteristične dječje religioznosti premalo koristimo u vjerskom odgoju.

**b) Djeca su unatoč egocentrizmu vrlo velikodušna.** Dijete je među mnogim drugim vidovima i ljudsko biće s nedovoljno razvijenom osposobljenošću za očuvanje svoje egzistencije. To ga vodi u egocentrizam, odnosno okrenutost sebi, odnosno usredotočenje pozornosti na sebe.

Egocentrizam nije isto što i egoizam. Egoizam točno dijeli svoje interese i zna da iako drugi imaju iste potrebe kao on, ipak je tako okrenut samom sebi da interese drugih zanijeće ili zapostavlja zbog svojih koristi. To se očituje posebno kod izbora predmeta i prednosti koje nisu trenutno potrebne za njegovu opstojnost, nego predstavljaju „rezervu” ili zadatak za moguću buduću potrebu. Mala djeca još ne mogu biti egoisti, nego su samo egocentrični. Egocentrično dijete se s lakoćom odriče svega što nije nužno potrebno za njegovu egzistenciju.

Tu spremnost za odricanje treba utvrđivati što je u današnje doba vrlo teško. Roditelji se zbog podsvjesne krivnje, što nisu u obitelji i pri djetetu koje su lišili svoje prisutnosti (Mary Aisworth govori o „lišavanju djeteta od strane njegove majke” – Dermota, nav. dj., str. 46), iskupljuju darovima. Posljedica toga je da djeca moraju, s jedne strane, na nenormalan način za koji još nisu dorasli, prihvaćati najveća odricanja, kao što je odsutnost majke u najnježnijoj dobi (VI pravo djeteta u proglasu Ujedinjenih naroda o „pravima djeteta”, godine 1959.), a s druge strane nemaju prilike da se naviknu na odricanja koja bi dobrovoljno prihvatili zbog motivacije svojih odgajatelja, posebno majke.

Tu spremnost za odricanje treba utvrđivati što je u današnje doba vrlo teško. Roditelji se zbog podsvjesne krivnje, što nisu u obitelji i pri djetetu koje su lišili svoje prisutnosti (Mary Aisworth govori o „lišavanju djeteta od strane njegove majke” – Dermota, nav. dj., str. 46), iskupljuju darovima. Posljedica toga je da djeca moraju, s jedne strane, na nenormalan način za koji još nisu dorasli, prihvaćati najveća odricanja, kao što je odsutnost majke u najnježnijoj dobi (VI pravo djeteta u proglasu Ujedinjenih naroda o „pravima djeteta”, godine 1959.), a s druge strane nemaju prilike da se naviknu na odricanja koja bi dobrovoljno prihvatili zbog motivacije svojih odgajatelja, posebno majke.

## II. KAKO DA OSPOBIMO DIJETE ZA PRIJEM EUHARISTIJE

### 1. Tko da priprema mlade vjernike na prvu pričest?

Prije nego se uputimo u rješavanje pitanja, 'kako da osposobimo dijete za prijem prve pričesti', moramo točno znati, tko ima pripremiti mladog vjernika sedmih godina na prvu pričest.

Dosadašnja praksa govori da su to svećenici, većinom župnici i u nekim slučajevima i katehistice. No, je li to u redu, je li to u skladu s propisima Crkve, i radi li se to u smislu pastoralnih uputa pastoralne službe?

Crkveni zakonik (kan. 914.) kaže: „Dužnost je prije svega roditelja i onih koji zamjenjuju roditelje, kao i župnika da vode brigu da se djeca koja su stekla uporabu razuma dolično pripreve i što prije, obavivši sakramentalnu ispovijed, okrijepe ovom božanskom hranom. Dužnost je župnika da također pazi da na svetu pričest ne pristupaju djeca koja nisu stekla uporabu razuma ili za koju smatra da nisu dostatno raspoložena.” Što misli zakonodavac reći riječima „dolično pripreve”, govori nam kanon 913.:

„Da bi se presveta euharistija mogla posluživati djeci, traži se da posjeduju dostatno poznavanje i brižnu pripremu, tako da prema svojem poimanju shvaćaju Kristovu tajnu i mogu s vjerom i pobožnošću primiti Gospodinovo tijelo.”

Iz rečenog jasno vidimo da Crkva smatra roditelje i njihove zamjenike, za osobe koji imaju dužnost – mi bismo radije rekli odliku i častan zadatak – da pripreme djecu na prvu pričest. Župniku pripada dužnost da ustanovi je li dijete steklo uporabu razuma i je li dostatno pripravljeno, kako glede pobožnosti, tako i znanja. Samo u slučaju da roditelji i njihovi zamjenici nisu niti sami dovoljno poučeni ili su premalo pobožni, bilo iz malomarnosti, što ne vode brigu za vjerski rast djeteta, mora djecu za prvu pričest pripremiti župnik.

Razlog za takav raspored dužnosti pripremanja za prvu pričest, da to prvenstveno budu roditelji, a tek poslije župnik kao predstavnik Crkve, jest na dlanu. Osobe izvan obitelji mogu u najboljem slučaju djetetu prenositi znanje (npr. pet istina), ali ne mogu prenositi osobni odnos ljubavi, predanosti i pouzdanja. To područje osobnih odnosa djeteta prema Isusu Kristu, koje nazivamo pobožnost, može prenositi samo dobra kršćanska majka u okviru dobre kršćanske obitelji.

Naša crkvena praksa boluje od klerikalizacije Crkve koja se uvriježila s Tridentinskim crkvenim saborom (1545–1564), kad je Crkva nekako naprtila vjernicima otpad od Rima, stoga je sama, tj. kler, uzela u ruke glavne crkvene službe, među kojima i pripremu za prvu pričest. U našem slučaju, radi se o činjenici da je priprema na prvu pričest tako važan i zahtjevan rad da ga mora obaviti posebno za to pripravljeno osoblje. Župnici, kao predstavnici Crkve, imaju uostalom za to potrebno znanje, ali ne žive u obiteljskom odnosu prema djetetu koje ima primiti sv. pričest te su zato s tog stanovišta neprikladni za pripremu djece za sv. pričest. Obitelji, posebno majke, pak su s obzirom na odgoj u pobožnosti u stanju da obave tu dužnost, ali im nedostaje odgovarajuće znanje i osposobljenost za prenošenje znanja.

Moguće rješenje bilo bi u tijesnom sudjelovanju obitelji i župe, koja po župniku predstavlja Crkvu. No, to je rješenje u nuždi, ali ne i ko-

načno rješenje problema. Trebat će postići, i to bi bio jedan od konkretnih zaključaka ovog izlaganja i razgovora da i naše majke budu sposobne pripremiti djecu za prvu pričest, a župnik će moći samo kontrolirati jesu li ispunjeni svi uvjeti za prijem prve pričesti.

Radi se o prijenosu naglasaka u našem pastoralnom nastojanju. To znači da smo dosad davali najveću važnost značenju vjeronauka školske djece i u to ime žrtvovali najviše osobnih napora i novca, a sad bi bilo potrebno pobrinuti se za intenzivniju pažnju mladih obitelji, posebno majki i posvetiti posebnu brigu oko religioznog rasta male djece. Na tom je području već nešto učinjeno, iako neki posebni pomak još nije očit. Mnogim pastoralnim svećenicima čini se puno lakše da u toku jedne godine sami pripreme djecu za prvu pričest, nego da se više godina bave mladim obiteljima te bi kasnije, na kraju krajeva, morali sami pripremati djecu za prvu pričest.

Ovo se čini važnim naglasiti zbog toga, jer su u prvom dijelu, navedene pretpostavke za prvu pričest ostvarive samo u obitelji. U obitelji je majka ta koja ima sve niti i poluge događanja u svojim rukama.

Slijedeći tok izlaganja neće toliko biti poticaj da katehete i katehistice neposredno s djecom ostvare naznačene mogućnosti, nego da pripremimo mlade roditelje ili njihove zamjenike da u krugu obitelji pokušaju izvesti stvarnu i odgovarajuću pripremu za primitak prve pričesti.

## 2. Oblikovanje svijesti vlastite osobe

Euharistija je, prije svega, susret dviju osoba, tj. Isusa Krista kao osobe koji na vlastiti poticaj dolazi u posjet vjerniku pod vidom osobe. Kako da osposobljavamo dijete da se ono smatra osobom i da se vlada kao osoba?

a) **Odgajatelj gleda u djetetu osobu.** Odgajatelj – pri tom mislimo prije svega na majku – vidi u djetetu posljednju ljudsku stvarnost, tj. osobu. Osoba je nositelj bivanja kao temeljne istinitosti i nositelj svijesti o slobodi osobnog odlučivanja. Bivanje i egzistencija prepušteni su Božjem djelovanju (Bog čuva bića u biti), svijest samoga sebe pak je već djelomice prisutna u djetetu. U zametku, iako već prisutnom, po-

stoji sposobnost da dijete samostalno i drago- voljno odlučuje. No, budući da za to još nije sposobno, to umjesto djeteta mora učiniti od- gajatelj. Dijete mora činiti dobra djela. Ali, sa- mo još nije sposobno da vidi što je dobro, a što zlo. Tu je nužno potreban odgajatelj koji djetetu pokazuje što smije, rekne mu što je dobro i pokazuje što ne smije, rekne mu što je zlo. Ujedno mu pomaže da protiv zlih naravnih težnji, unatoč otporu, učini dobro, a ne zlo, iako je tome sklon.

Radi se o spoznaji i odlučivanju. Dijete nije sposobno ni prvo ni drugo. Sve to umjesto dje- teta učini odgajatelj. Odgajatelj mora biti svje- stan da ima posla s ljudskom osobom koja bi se morala sama, neovisno i samostalno odlučivati. Jer to još ne može, umjesto djeteta učiniti od- gajatelj. Međutim, dok odgajatelj djetetu govo- ri i potiče ga na dobro, zna da je pri tom samo zamjenik njegova osobnog odlučivanja, a ne gospodar koji ukazuje prema svojoj volji. Ta svijest zamjениštva, zasad još neosposobljene sposobnosti djeteta, jest nenadoknadviva kvali- teta koju mora imati odgajatelj.

Upotrijebimo primjer. Sve biljke rastu prema gore. Kako „znaju” gdje je gore, a gdje dolje? Na Zemlji djeluje zakon usredotočenosti u pravcu središta Zemlje. Suprotan pravac je gore. U biljci postoji mehanizam koji usmjeruje rast prema djelovanju usredotočenosti. Kad ne bi bilo usredotočenosti, biljka ne bi rasla prema „gore”, jer je to suprotno od usredotočenosti. Nešto slično je i s rastom prema samostalnoj svjesnoj osobi koja se odlučuje za dobro a ot- klanja zlo: odgajateljevo odgojno djelovanje koje zapovijeda djetetu u smislu zamjениštva i s nakanom da umjesto djeteta učini ono što bi moralo učiniti dijete kad bi to moglo, podešava djetetove stavove da se razvijaju u pravcu svjes- nog slobodnog odlučivanja. I biljka u fazi sje- mena još ne raste prema gore, ali kako brzo po- čne klijati, djeluje na nju još usredotočenost i „usmjeruje” je prema gore. Tako i odgajatelje- vo vladanje koj e djetetu zapovijeda ili zabra- njuje, čini usmjeravateljske snage za njegov rast prema slobodnoj osobi.

**b) Odgajatelj jasno naređuje.** Odgajatelj ima ispravno oblikovanu kršćansku savjest i točno zna što je dobro, a što zlo. Ujedno i sam želi či-

niti dobro i izbjegavati zlo. To mu daje nutar- nju čvrstoću da u svakom trenutku i u svakoj situaciji, zna što sam mora učiniti. Odgajatelj je moralno oblikovana osoba.

Ista moralna načela i istu volju za dobro i za otklanjanje lošeg, kršćanski odgajatelj koristi za moralno vodstvo svog odgajnika, u našem slu- čaju djeteta od dojenčeta do školskog djeteta. Odgajatelj nadzire dijete kod posla te mu jas- nim i nedvosmislenim zapovijedima kaže što je dobro – dopušta mu da učini djèlo ili ga potiče na to, a što je loše, to mu zabrani uči- niti ili ga u tome spriječi. Dijete uvijek točno zna što smije učiniti, tj. ono što je dobro, i što ne smije učiniti, tj. ono što je loše.

Ta jasnoća u vođenju, kao točno opredjelje- nje djela kao dobrog ili lošeg, kao nečega što treba učiniti ili nečeg što treba spriječiti, izuzetno je važna za osobni rast. Ovdje možemo govoriti o sreći što je netko imao odgajatelja ko- ji mu je od samog početka jasno ukazivao na to što je dobro, a što je zlo, i ujedno brinuo za to da je dijete činilo samo dobro i čuvalo se zla.

**c) Osposobljenost za prvu pričest.** Takvo upravljanje djetetom koje mu daje osjećaj da je osoba, tijekom sedmih godina dovede dijete tako daleko da je kasnije kad dođe k uporabi razuma sposobno susresti Isusa Krista kao oso- bu. Dijete je svjesno da Isus dolazi k njemu zato jer ga visoko cijeni i voli. I mama dijete visoko cijeni i voli ga. Kad dijete dođe k mamacu ili ona dođe k njemu, mamica je tada to; netko, osoba koja ga toliko vrednuje da mu se posvećuje i da se za nj zanima. To je na tom stupnju dovolj- no, a ujedno i mnogo. Mladi vjernik se razvija u pravom smjeru, prema svojoj osobi koja je vrhu- nac njegove egzistencije.

**d) Prva pričest je susret osobe Isusa Krista s osobom pričesnika.** Zašto Isus Krist želi doći mladom vjerniku, djetetu sedmih godina (Mk 10,14)? Jer Isus Krist u djetetu vidi samog sebe, svjesnu i slobodno odlučujuću osobu koja se u skladu sa svojom osposobljenošću želi s njime združiti. No rast prema svjesnoj samoodluču- jućoj osobi ne ide putem teoretskog poučava- nja, nego putom upravljanja djetetom kao osobom.

### 3. Posjet Najsvetijeg u euharistiji

Primitak pričesti je osim susreta dviju osoba, tj. Isusa Krista i pričesnika, i posjet Isusa Krista djetetu. Ipak, o tom vidu sad nećemo raspravljati, jer je susret dviju osoba mnogo više nego posjet. Sad se želimo požuriti kod Isusa Krista, koji u svojoj stvarnoj prisutnosti prebiva u svetohranilištu naših bogoslužnih prostora.

Bogoslužni prostori, bili oni crkve ili kapele, su dom gdje je stalni prebivatelj Isus Krist. On je u crkvi ili kapeli u svetohranilištu „kod kuće”. On, zapravo, nije gost nego stalni prebivatelj i gospodar Božje kuće ili Božjeg hrama, a mi smo posjetiooci koji dolazimo k njemu.

Euharistijski Isus Krist ne „samuje” u svetohranilištu, kako nam se to čini, i kao da mu samo vječno svjetlo pravi društvo. Vjerom osvjetljena spoznaja znade da je Isus okružen četama anđela i veseli se njihovu društvu. Pobožan posjetilac dolazi u pratnji svog anđela čuvara i on se najprije pokloni Isusu Kristu i iskazuje mu čast. Osobnog posjetiočeva anđela čuvara primaju drugi anđeli, pozdrave se s njim i vesele mu se. Sad dolazi Isusu Kristu mladi posjetitelj te mu prema svojim moćima iskazuje dostojnu čast.

Najprije pozdravljamo svoga domaćina kojeg smo došli posjetiti. Pozdrav je uvijek nešto radosno: gost se veseli prisutnosti domaćina, a domaćin je veseo zbog prisutnosti gosta. To treba osjetiti i čuvstveno izreći, riječima izraziti. Sve je, naravno, ovisno o intenzivnosti osjećaja. I čuvstvo tu igra važnu ulogu. Djetetu kojeg možda prati majka ili ga je prilikom prijašnjih posjeta ona uvela u obred posjeta, to neće biti teško.

Gost i domaćin izmjenjuju dnevne novosti. Dijete ima mnoštvo doživljaja koji su zanimljivi za Isusa Krista. Iz znakova vremena koji se očituju u tome, što govore u obitelji i užem prijateljskom krugu, dijete upoznaje Isusove interese.

Prilikom posjeta se darujemo. U posjet ne idemo praznih ruku. Kako da izvedemo taj dio posjeta, pokazat ćemo u sljedećim razmišljanjima.

Veliki posjetitelj Isusa Krista u euharistiji, sv. Dominik Savio, bio je u dvanaestoj i trinaestoj godini pravi stručnjak u posjećivanju Naj-

svetijeg. Do tako visoke „stručnosti” nije, dakako, došao odmah nego postupnim vježbanjem. Kod toga je prva pričest bila samo početak daljnjih osobnih susreta. Što je euharistija učinila od ljudi, pripovijeda nam npr. Ferdinand Holböck u knjizi „Das Ellerheiligste und die Heiligen” (Presveto i sveci, Christiania Verlag, Stein am Rhein). Na tom području ne bi smjeli pomišljati ne uzeti u ruke dobre asketske knjige o posjetu Presvetom sakramentu. Temelj svemu svakako je teološki traktat *De Eucharistia* (O euharistiji). No vid osobnosti, kako od strane Isusa Krista, tako i od strane mladog vjernika, morao bi zauzeti vodeću ulogu.

### 4. Euharistija kao hrana

Vid euharistije kao hrane je posebno zbog utjecaja protestanata koji ne poznaju euharistije u katoličkom smislu, nego samo zajednicu stola, najbolje obrađen: Isus Krist je prisutan u zajednici ne u snazi posvetnih riječi, nego u snazi uvjerenja „gdje su dvojica ili trojica sabrana radi mene, tu sam ja među njima” (Mt 18,20). To ni katolici ne taje, nego vjeruju u stvarnu, pravu, supstancijalnu prisutnost kao Boga i kao čovjeka. To je, naravno, potpuno nešto drugo i neizmjerljivo više.

Tako se Isus Krist, Bog i čovjek, s tijelom i dušom i božanstvom sam nudi u hrani i obvezuje svoje, da ga jedu i piju (Iv 6,55; 57; 59).

Tu se radi o nadnaravnom životu, ukoliko je kršćanin sudionik u Božjem životu.

Dijete zna iz iskustva da mora jesti i piti zemaljsku hranu, jer je gladno i žedno. Jednako tako, zna iz iskustva da je toliko više osposobljeno za život i rad, koliko više jede.

Što se tiče nadnaravnog života Božje milosti, stvar je drugačija: dijete nema neposrednog iskustva potrebe za nebeskim jelom i pićem. Samo pouka, kao priprava na prvu pričest u toku prve godine vjeronauka, ne može djetetu stvoriti jasnu sliku o tome kako je euharistija – pričest Isusovo tijelo i krv za Božji i vječni život. Tu stojimo pred vrlo teškim pitanjem, kojeg obično rješavamo prisposodobom svadbene gozbe, na koju nas poziva nebeski otac i gdje jedemo nebesko jelo Isusova tijela i pijemo nebesko piće Isusove krvi. Iako je za stupanj raz-

voja djeteta sedmih godina to je dovoljno, ipak treba spomenuti i pomoć euharistije u rastu nadnaravnog života milosti (Uspoređuj hrvatski vjeronaučni udžbenik „Pozvani na gozbu”). S tim ciljem pokušajmo graditi na iskustvu zajednice stola u obitelji.

Ali to nije isto kao „euharistija je hrana i piće za vječni život”. Zajednica stola je tek objašnjenje za obilježje pravog raspoloženja koje moramo imati, kad pristupamo pričesti. Ne daje još iskustvo da je to hrana za vječni život.

Ne mislimo da je to iskustvo nužno potrebno za primitak prve pričesti, jer dijete zasad još nije u mogućnosti za takvo nešto. Ipak valja imati pred očima, da je euharistija kao hrana i piće za nadnaravni život kršćana jedan od bitnih elemenata kršćanskog života. Ono čega dijete sedmih godina još nije sposobno znati, treba kao snaga voditi daljnjem nutarnjem rastu (uspoređuj tumačenje dohvaćanja vlastite osobe)

## 5. Euharistija kao žrtva

Euharistija je obnavljanje Isusove smrti. Isus Krist je za zadovoljštinu i otkupljenje darovao svoj život, najviše što čovjek ima. Tko daje život za nekoga, najjasnije dokazuje kako je velika njegova ljubav: ljubi nekoga više nego vlastiti život.

Taj je vid tijesno povezan s darivanjem i žrtvom.

Mi ne samo da „prisustvujemo” nego se i „darujemo”. Isus Krist nam je primjer veličine žrtve: dati najviše što možemo, tj. svoj život.

Te su činjenice predmet dubokog razmišljanja i povod za snažnu motivaciju. Dijete je svjesno da i ono mora nešto „pridonijeti”. Nešto veliko, značajno i teško. Što bi to konkretno bilo, zavisi o savjetima i uputama koje će dobiti od odgajatelja.

Mamica dobro zna, gdje dijete žulja njegova cipela i što mu je najteže. Radi se o „najviše”, a ne samo o „nešto”. Stvar ili posao je sam po sebi beznačajan, ali zbog teškoća koje dijete osjeća prilikom obavljanja nečega „za nj” je to najteže pa stoga i najdragocjenije. Obično se sve uradi s poslušnošću i slušanjem. Budući da mamica najbolje poznaje djetetove najveće teškoće, kao što je red u osobnim stvarima, vla-

danje kod stola, odnos prema braći i sestrama, prevelika želja za igrom, zanemarivanje dužnosti, pogotovu učenja itd., to će baš ona najbolje uvesti dijete u konkretno sudjelovanje kod žrtve pomoću pobjeđivanja, zatajivanja i odricanja.

Rekli smo već da se mnogi roditelji zbog svoje odsutnosti od kuće, pokušavaju kod djeteta „iskupiti” time da udovoljavaju svim njegovim pametnim pa i nepametnim željama koje su više izraz nagonskih težnji, negoli stvarnih potreba. Stoga ono što nije u redu, treba nazvati pravim imenom i reći da nije dobro, pa stoga nije dopušteno nego zabranjeno.

Za mnoge moderne roditelje to je nešto nemoguće i kažu: „Udovoljimo njegovoj želji pa će imati nešto od života”. Time je upaljeno zeleno svjetlo za sve one što dijete poželi. To je čista permisivnost i bujanje samovolje, gdje ne vrijede nikakva moralna pravila.

Kršćanski roditelji moraju poznavati riječ „zlo”, „pogrešno”, „nedopušteno”, „grijev” itd., i u pravo ih vrijeme jasno izgovoriti. Što je zlo, pogrešno, zabranjeno ili grijeh, ne smije se učiniti, makar to dijete koštalo mnogo odricanja.

Ipak, ne radi se o odricanju zbog odricanja ili o trpljenju zbog trpljenja: u kršćanskom odgoju imamo prilike da odricanje i patnju motiviramo nadnaravnim razlozima. Obnavljanje Isusove smrti u novozavjetnoj euharistijskoj žrtvi odlična je prilika za motivaciju odricanja: sa sedmom godinom dijete mora u nedjelje i blagdane ići na misu. Misa je žrtva, prikazivanje svih onih koji joj prisustvuju. Budući da i naše dijete mora ići na misu, ne može ići bez dara. Odricanje, pobjeđivanje, žrtva, zatajivanje itd., najdragocjeniji je dar, koji dodajemo Isusovoj žrtvi. Djeca bi trebala imati košaricu, u koju bi polagali „darove” te ih potom donijeli kao svoj doprinos i dar na svetu misu.

Ovdje posebno kršćanski roditelji imaju neiscrpane mogućnosti za motiviranje svojih odgojnih zahtjeva. Ne radi se o tome da mamica ukazuje i želi, da se dogodi ono na što ukazuje, nego da predstavi djetetu priliku za žrtvu i pozove ga da tu žrtvu dragovoljno prihvati i obavi. Tako će ono povećati svoj dar koji će nositi na sv. misu.

## ZAKLJUČAK

Obrađivali smo antropološke pretpostavke i ishodišta za euharistiju i pri tom upotrijebili dostignuća psiholoških i socioloških znanosti.

Zaustavili smo se kod oblikovanja svijesti vlastite osobe, doživljavanja posjeta, potrebi hrane za ljudski život i kod činjenice prikazanja i žrtve u svakodnevnom ljudskom životu.

Budući da je euharistija susret dviju osoba, tj. Isusa Krista i pričesnika, posjet osoba koje se međusobno poštuju i cijene, hrana kršćaninova nadnaravnog života i obnavljanje smrti i žrtve Isusa Krista, te antropološke činjenice, osvijetlili smo u egzistencijalnoj situaciji sedmogodišnjeg djeteta koje je zbog činjenice da je počelo upotrebljavati razum, stupilo u razdoblje osposobljenosti za razvoj tih religioznih datosti svoje osobe.

Dijete nije moguće pripremiti na primitak euharistije u jednoj godini. To je dugotrajan zadatak koji na različitim stupnjevima razvoja, zahtijeva odgovarajuće odgojno vodstvo.

Svakako dijete želi rasti u svom nadnaravnom životu. I odgajatelji su zainteresirani da razvoj bude primjeren djetetovim postupnim sposobnostima. No, kod euharistije smo na čisto zasebnom području koje izmiče našem ljudskom ocjenjivanju, posebno našem razumskom uzročnom mišljenju. Božanski život kršćana ravna se prema zakonima milosti koje vrlo malo poznajemo te zbog toga moramo uporno suobličavati nadnaravni rast. Učinili smo puno, ako nismo barem negativno utjecali na rast, ako u našem slučaju nismo postavljali zapreka u preduvjetima koji su za euharistiju od ishodišnog značenja.

Kako u naravnom životu imamo instinkte ili nagone koji vode nužno potrebne funkcije za život, tako i u nadnaravnom životu imamo sile

koje u obliku darova Duha Svetoga i blagodati vode razvoj božanskog života. S tim silama kršćanski odgajatelj mora sudjelovati i omogućiti im što slobodnije djelovanje. Euharistija je izvjestan sažetak svega nadnaravnog djelovanja milosti u čovjeku.

Pokazali smo da su roditelji ti koji kao kršćani trebaju pripremiti svoju djecu na primitak euharistije. Glavni razlog je sudjelovanje cjelokupne osobe, a ne samo spoznaja. Kod formiranja kršćanske osobe, obitelj baš u predškolskoj dobi ima glavnu i odlučujuću ulogu. Svećenik treba obavljati posao samo ocijeniti i dijete pripustiti k euharistiji.

Bit će potrebno dosta učiniti na tom području: izmijeniti dosadašnju pastoralnu praksu i osposobiti mlade obitelji, pogotovu majke da one budu te koje će pripremiti djecu za primitak euharistije. To će vjerojatno na početku zahtijevati izvanredne i dodatne svećeničke napore, ali ipak su izgledi za veći uspjeh vrlo obećavajući.

## LITERATURA:

- BETZ Johannes, Eucharistie u: Lexikon für Theologie und Kirche, Herder, Freiburg 1931, III, 820–840.
- BETZ Johannes, Eucharistie u: Sacramentum mundi, Herder, Freiburg 1958, I, 1214–1233.
- JUNGMANN Andreas Josef, Katehetika, Ljubljana 1966, 199–208 i 222–241.
- KIRCHGÄSSNER A., Educazione eucaristica u: Dizionario enciclopedico di pedagogia, SAIE, Torino 1969, 187–190.